

Є. В. Лихотворик
Житомирський державний університет імені Івана Франка

КЛАСИФІКАЦІЯ РЕАЛІЙ У РОМАНІ ФРЕДЕРІКА ПОЛА «БРАМА»

Реалії, як центральний елемент фонових знань носія вихідної мови, становлять специфічні складові національно-культурного аспекту вихідного твору [4], не маючи регулярних відповідників у цільовому тексті. У зв'язку з цим вони є джерелом труднощів під час процесу перекладу, який сьогодні вважається актом міжмовної і міжкультурної комунікації. Важливим є і той факт, що реалії впливають не лише на лексичний аспект тексту, а й на граматичні конструкції та структуру мовлення, що, у свою чергу, ускладнює завдання перекладача [7: 8].

Наразі існує низка класифікацій реалій, більшість з яких є ідеографічними [2; 3; 10]. С. Влахов та С. Флорин сформували найбільш повну предметну класифікацію реалій, в основі якої лежить предмет або явище, що отримало назву *реалії*. Залежно від цього предметного поділу, реалії розподіляються на три основні групи [2]:

1) *Географічні реалії*, що охоплюють найменування об'єктів фізичної географії, які визначають етнічну територію. Серед останніх виокремлюють назви гірських хребтів, річок, озер та інших природних утворень, що впливають на розвиток культури та побуту спільноти.

2) *Етнографічні реалії*, які, у свою чергу, включають поняття, що належать до побуту та культури конкретного народу. До цієї категорії реалій належать номінації їжі, танців, транспорту, музичних інструментів, знарядь праці, звичаїв, професій, свят, календарних подій.

3) *Суспільно-політичні реалії* включають титули і звання, які відображають суспільні та політичні відносини, ієрархію та структуру спільноти; воєнні реалії та лексичні одиниці, що стосуються органів влади або адміністративно-територіального поділу.

Знана українська дослідниця Р. Зорівчак розробила два підходи до класифікації реалій: історико-семантичний та структурний [3]. Історико-семантична класифікація включає дві основні категорії: 1) власне реалії; 2) історичні реалії. У свою чергу, структурна класифікація враховує такі підгрупи: 1) реалії-одночлени (складаються з одного сегмента); 2) реалії-полічлени (з декількома сегментами); 3) реалії-фразеологізми. Такий підхід дозволяє систематизувати реалії за їхньою історичною та структурною природою, роблячи класифікацію більш комплексною та зрозумілою [3: 71].

Пітер Ньюмарк створив класифікацію номінацій іноземних аспектів культури, розподіливши їх на наступні категорії: екологічний аспект (флора, фауна, клімат, природні явища); матеріальний бік культури (їжа, житло,

способи пересування, одяг); соціальна сфера культури (праця та дозвілля); організації, концепції, ідеї, звичаї (вірування, політика, адміністративно-територіальний поділ); звички, манери поведінки [10].

Більшість дослідників формують власні класифікації реалій відповідно до цілей конкретних розвідок [див., напр, 1]. Проте, якщо говорити про узагальнену ідеографічну класифікацію, то вона включає в себе топоніми (назви міст, сіл, вулиць, районів та різних географічних об'єктів), антропоніми (імена людей, прізвиська або прізвища), історичні реалії (поняття, пов'язані з історією певного народу), побутові, військові та суспільно-побутові реалії [5: 187].

Твори фантастики рясніють різноманітними реаліями, які використовуються для того, аби передати атмосферу уявного світу майбутнього та є певним елементом ідіостилю конкретного автора. Проза фантастичного жанру відкриває безмежні можливості для авторів у творенні альтернативних реальностей та уявних світів. Її специфіка полягає в тому, що наукова фантазія та припущення використовуються для вигадування нових технологій, історій або цілісних культур [8: 9]. У таких творах реалії можуть бути переосмислені на різний спосіб, що дає автору змогу створити унікальні сценарії та альтернативні версії існуючого світу. Беручи до уваги зазначені вище класифікації [2; 3; 10], ми здійснили комплексний аналіз твору Фредеріка Пола «Брама» [11], присвяченого опису майбутнього Землі та астероїда Брама, на якому базуються космічні кораблі загадкової інопланетної раси гічі, й виокремили наступні групи реалій.

Першу групу реалій утворюють антропоніми, а саме імена, прізвища й псевдоніми героїв твору. До прикладу, серед промовистих антропонімів роману є ім'я головного героя *Robinette Broadhead*. Прізвище *Broadhead* вказує на те, що персонаж має широкий спектр знань та міцний, стійкий характер. Щодо імені головного героя, *Robinette*, то останнє сприймається як демінутив, що може вказувати на те, що його персонаж має приємну особистість.

У наступному випадку ім'я та прізвище персонажа *Sigfrid von Shrink* (штучний інтелект, створений для виконання ролі психоаналітика) сигналізує про національність та приналежність до знаті, оскільки приставка *von* у німецькій мові використовується як частина аристократичного прізвища. *Shrink* виступає промовистим ім'ям, що асоціюється з професійною областю діяльності персонажа-психоаналітика. Сам іменник *shrink* є усіченою формою англійського слова *headshrinker*, яке визначається як *a clinical psychiatrist or psychologist* [9].

У творі також використовуються скорочені форми імен, наприклад, *Shicky*, для того, щоб показати особливі дружні стосунки між головним героєм та персонажем *Shikitei Bakin*. Ім'я головного героя роману також має

скорочену форму *Robby* (від *Robinette*), яку використовують у звертаннях його психоаналітик, щоб стимулювати головного героя до емоційних відгуків, та дівчина, з якою у героя романтичні відносини.

Другу групу складають топоніми, які номінують природні об'єкти та включають назви галактик, астероїдів, країн, регіонів, міст, окремих об'єктів. У романі зустрічаються назви галактик, наприклад, *Orion Nebula* або ж *Lesser Magellanic Cloud*. Включення назв реально існуючих галактик додає відчуття реалізму та наукової достовірності фантастичному світу роману. Назви реальних галактик також мають символічне значення і відображають певні ідеї, концепції чи теми, що присутні у творі. Наприклад, *Orion Nebula* у творі асоціюється з місцем зародження нових зірок і таємничістю космосу. Тож, оскільки дія роману більшою мірою відбувається в космосі, згадка різноманітних галактик у тексті надає твору фантастичного колориту. Центральним місцем подій є астероїд *Gateway*, який дав назву роману. Іменник *Gateway* визначається як *the means or right of entering or participating in* [9] і вказує на значення астероїда як важливої точки в космосі, на якій знаходяться космічні кораблі, що відправляються в польоти до різних частин уявного світу.

З-поміж реалій, що номінують країни, наведемо наступні: *United States of Brazil* та *New People`s Asia*. *United States of Brazil* в уявному світі роману є алузією на назву країни *The United States of America*. Ще одна назва країни *New People's Asia* нагадує про назву *People's Republic of China (PRC)*. У романі також згадано низку географічних областей, як, наприклад, *Athabasca tar sands region* – регіон, де знаходиться багато харчових шахт (за прототип обрано провінцію Саскачеван, Канада). Реалія *Rock Park* номінує один з небагатьох парків у майбутньому, де можна побачити живоплоти та галявини, що в уявному світі Фредеріка Пола є справжньою рідкістю.

До третьої групи реалій входять штучно створені топоніми, такі як назви гідротехнічних споруд, компаній та підприємств, ексклюзивних районів проживання та архітектурних елементів інфраструктури на Брамі. Серед них згадаємо наступні реалії: *Palisades Dam* – гідроелектростанція, що має прототип у реальному світі у штаті Айдахо та на яку у головного героя твору вигляд з вікна. *Gateway Enterprises, Inc.* є компанією, що володіє інфраструктурою та кораблями на астероїді та керує справами на Брамі. На астероїді існує комплексна система інфраструктури, що розподіляється на різноманітні рівні, кожен з яких має свою назву, наприклад, “*East Star Babe G*”. Оскільки Брама має ієрархічну структуру, то кожен поверх має особливе призначення, вміщує різні об'єкти, зокрема кімнати для проживання, аудиторії для навчання, бари та ресторани (*Blue Hell*), парки (*Central Park*), озера (*Lake Superior*), музеї (*Gateway Museum*) та медичний пункт (*Terminal Hospital*).

До четвертої групи відносимо реалії на позначення речей, пов'язаних із іншопланетною расою *gichi*, яка створила майже все, що є на Брамі, проте її зовнішній вигляд є невідомим людям. У групі реалій, пов'язаних з гічі, всі терміни є словосполученням з компонентом *Heechee*, який у тексті подано з великої літери. Серед таких реалій, які відносяться до різноманітних сфер життя, виділяємо наступні: *Heechee diggings* – система шахт на Венері, які люди віднайшли, прибувши на цю планету; *Heechee-metal mirrors* – химерні дзеркала, які люди регулярно знаходять у різних місцях у космосі та які часто можна придбати у якості недорогого сувеніру; *steam torches with Heechee heating coils* – смолоскипи, що використовуються у харчових шахтах для освітлення.

До п'ятої групи реалій належать ті, що позначають соціально-побутові та реалії матеріальної культури в майбутньому уявному світі. До прикладу, реалія *airbus* називає вид громадського транспорту; словосполучення *food mines* номінує шахти, де вирощують їжу на сланцевій нафті, завдяки бактеріям та грибам, оскільки в майбутньому світі існує гостра нестача їжі; *piezophone* є засобом для спілкування, що схожий на рацію та телефон одночасно. Реалія *Full Medical* позначає пакет послуг з надання медичної допомоги, за яким необхідно платити великі кошти. *Star rush* є назвою епохи, що настала безпосередньо після відкриття Брама, коли люди захоплено купували квитки на рейси до астероїда, сповнені надії швидко розбагатіти. Назва *Star rush* є алюзією на феномен *Golden rush*, що мав місце в Америці у ХІХ столітті.

Отже, реалії є важливою складовою роману Фредеріка Пола «Брама», які відображають колорит твору та надають правдоподібності уявному світу майбутнього, що був вигаданий автором. До створеної нами класифікації відносимо як власні, так і загальні назви, реалії роману поділяємо на антропоніми, топоніми, що номінують як природні, так і штучно створені об'єкти, реалії на позначення речей, створених расою гічі, соціально-побутові і реалії матеріальної культури уявного світу майбутнього. Подальша перспектива розвідки полягає у вивченні способів відтворення реалій фантастичного світу Фредеріка Пола в українському перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисенко Н. Д., Славова Л. Л., Кодубовська О. О. Художній світ реалій американських університетів: лінгвокраїнознавчий та лінгвокультурологічний аспекти. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 27, т. 1. С. 82–86.
2. Влахов С., Флорин С. Непреводимото в превода. София: Наука и изкуство, 1990. 356 с.
3. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози). Львів : Львівський університет, 1994. 204 с.

4. Зубар Л. С. Функції власних назв у творах українських письменників-фантастів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки.* Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. С. 67–69.
5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ : Видавничий центр "Академія", 2016. С. 186-187.
6. Подорожна К. Ю. Місце реалій у системі безеквівалентної лексики. *Науковий вісник Чернівецького університету: Германська філологія.* 2014. Вип. 692–693. С. 174–178.
7. Славова Л.Л., Борисенко Н.Д. Лінгвокультурологічні основи перекладу : Навчально-методичний посібник (англійською мовою). – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2016. 84 с.
8. Damon K. *Turning Points:Essays on the Art of Science Fiction.* New York : Harper and Row, 1977. 328 p
9. Dictionary by Merriam-Webster. URL : <https://www.merriam-webster.com>
10. Newmark P. Translation now. *The Linguist.* 2009. Vol. 48. No. 6. P. 25–27.
11. Pohl F. *Gateway : A Novel.* New York : A Del Rey Book, 1977. 314 p.

С. В. Ляшенко

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА КАТЕГОРИЗАЦІЯ СУБСФЕРИ ЦІННОСТІ ЗА ДАНИМИ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ І ФРАЗЕОЛОГІЇ

Загальновідомо, що мова є не лише засобом спілкування, а й способом сприйняття світу, його відображенням у свідомості людини. Різні народи мають специфічне й різноманітне бачення світу. Людина сприймає світ крізь призму як свого індивідуального досвіду, так і суспільного, у середовищі якого вона засвоїла національні традиції та звичаї. Так, Х. Ортега-і-Гассет зазначає, що "... крізь цей соціальний світ, або світ звичаїв ми бачимо і людей, і світ предметів, бачимо Універсум" Ортега-І-Гассет, [1: 12]. На думку В. Гумбольдта, "мова є ніби зовнішнім проявом духу народів: мова народу є його дух, і дух народу є його мова" Гумбольдт, [5: 26], тобто в мові виявляється культура як цілісна органічна єдність, осередком якої є етичні принципи, оцінки, емоції.

Людина як частина світу завжди перебуває в єдності з ним не тільки душею і тілом, а й думками та почуттями, як суб'єкт практичної діяльності